

MELTE–EME vándorgyűlés, 2018

A Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete (MELTE), az Egyházi Muzeológusok Egyesületével (EME) karöltve idén a szokottnál nagyobb vándorlásra szánta el magát és a MELTE nevében szereplő *Magyarországi* jelző jelenkori határait túllépve, történetiségének és lelki valóságának határain azonban még messze belül maradva, Kolozsvárra szervezte éves szakmai találkozóját. Igaz, nem első ízben, hisz 2009-ben az akkor ezeréves jubileumát ülő Erdélyi Püspökség fogadott minket Gyulafehérváron. Tavaly a reformáció 500 éves évfordulója adott volna alkalmat arra, hogy az 1999. évi kolozsvári alkalom után 2017-ben is Heltai Gáspár és Dávid Ferenc városába vándoroljon a tagság. Miután végül a reformáció évében Debrecen, a református Róma lett a fogadóváros, idén került sor ismét Kolozsvárra. 2018-ban még hallani az 500 éves reformációs ünnepek visszhangját, amit a 450 éves magyar unitarianizmus ünneplése egészít ki. Mindezekbe pedig a 100 éves Romániát ünneplők hangja vegyül.

A vándorgyűlés július 2–4. között zajlott, házigazdája és főszervezője az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltára volt. Isten nevének segítségül hívásával indult az első nap, Ősz Sándor Előd kolozsvári kollégánk, református lelkész tartott reggeli áhítatot. Délelőtt Sipos Gábor kalauzolt bennünket Kolozsvár utcáin, évszázadain keresztül és kiváló helytörténésznek bizonyult. A Szabók bástyájánál léptünk be a várfalakon belülre, ahol elsőként a nemrégiben felújított Farkas utcai református templomot csodáltuk meg. A Mátyás király rendelkezésére épült gótikus templomot kezdetben a ferencesek lakták, majd az erdélyi reformátusok nagytemplomává lett. Szomszédságában épült fel a híres kolozsvári református kollégium. A templom falai közé temették I. Apafi Mihályt és Bornemissza Annát, valamint II. Apafi Mihályt és Bethlen Katát. A templom kerengőjén és egy csonkatorony-szobában működött korábban a református egyházkerületi levéltár. Ennek most már felújított, más funkciót kapott tereit láthattuk. Innen a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár (GYFL) Kolozsvári Gyűjtőlevéltárába mentünk, ahol Nagy Emőke kolléganőnk várt bennünket. Bemutatta a levéltárat és annak néhány értékesebb darabját, középkori okleveleket, pápai bullákat, tervrajzokat, számadáskönyveket – hozzátéve egy-egy darabot az előttünk kirajzolódó Kolozsvár-történethez. A római katolikus gyűjtemény nem csak a kolozsvári katolikus intézmények és a főesperesség iratait őrzi, hanem a Kolozs–Dobokai és részben a Torda–Aranyosi főesperesi kerület plébániáinak levéltárait is.

Fadrusz János főtéri, Mátyás király szoborcsoportjánál volt következő megállónk, amely 1900-ban aranyérmert nyert a párizsi világiállításon. Ezután a Szent Mihály-

templomba tértünk be. A gótikus templom, melyet a város szász polgárai kezdtek építeni a 14. század derekán, a reformáció után evangélikus, református, majd 150 évig unitárius templom volt. Eredeti állapotában tekinthettük meg a régi könyvtárszobát a karzat mellett, ahová szűk, középkori csigalépcső vezet. Értékesebbnél értékesebb kötetek, köztük nem kevés ősnymtatvány várt itt jobb sorsra.¹ Utunk a Király utcán folytatódott, megálltunk Mátyás király szülőházánál, majd a Carolina-téren, a mai ferences templom és kolostor épületét látogattuk meg. Ez az ún. óvári templom, itt állt a város első temploma a 11-12. században, domonkosok és ferencesek hajléka. Refektóriumterme az erdélyi gótika egyik gyöngyszeme. A reformáció éveiben egy évig Izabella királyné is itt lakott, később hosszú ideig unitárius iskola működött benne. A főtér sarkán lévő Heinz-ház, a város első patikáját csak kívülről figyeltük meg, mert már vártak a lutheránus templomban. A szép, letisztult barokk és neoklasszicista elemeket ötvöző templom az erdélyi magyar evangélikus püspök székhelye.

Délután az Apafi Kollégium épületében megtekintettük az Erdélyi Református Egyházkerület Levéltárát, valamint a földszinten berendezett református múzeumot, amelyet 2017 októberében nyitottak meg. Mindkét gyűjtemény jelentőségéhez illő helyre és körülmények közé került. A múzeum értékes klenódium-gyűjteményt bemutató kiállítása az 500 év emlékére készült, az itt kiállított kölcsöntárgyak azonban javarészt visszatérnek az egyházközségekbe, mint önazonosságuk féltve őrzött darabjai.

A MELTE és EME éves közgyűlésének a szomszédos Protestáns Teológiai Intézet épülete adott helyet. A MELTE közgyűlése elfogadta Szabadi István elnöki és Lakatos Andor gazdasági ügyintézői beszámolóját, valamint a titkári beszámolót, majd sor került a tisztújításra. A Mózessy Gergely vezette jelölőbizottság megválasztotta az új Intézőbizottságot, amelyben továbbra is minden felekezetet képviselteti magát: Bernád Rita, Koltai András, Vajk Ádám római katolikus, Majchrics Tiborné Újteleki Zsuzsanna görögkatolikus, Farkas Zsolt és Ósz Sándor Előd református, Czenhe Miklós evangélikus, továbbá az intézőbizottsági póttagok, Damásdi Zoltán és Karlinszky Balázs római katolikus, Garas Norbert pedig református levéltárak munkatársai. Az Ellenőrző Bizottság tagjai maradtak Nemes Gábor és Világi Dávid – római katolikus és evangélikus levéltárak képviselőiben. Az Intézőbizottság megválasztotta tagjai közül a vezető tisztségviselőket: elnök Koltai András, a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltárának vezetője, titkár Vajk Ádám a Győri Egyházmegyei Levéltár igazgatója, gazdasági ügyintéző Majchrics Tiborné Újteleki Zsuzsanna (Görögkatolikus Püspöki Levéltár, Debrecen) és Garas Norbert (Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, Debrecen) lett. Az új megbízatások négy éves mandátumra szólnak.

¹ Időközben a Szent Mihály-templomot lezárták, elkezdődtek a teljes felújítás munkálatai, a könyvtárlománny átkerült új helyére, a GYFL Kolozsvári Gyűjtőlevéltárának kerületi régikönyv-gyűjteményébe, amelynek ez lesz legtekintélyesebb darabja. A feldolgozás folyamata csak ezután következik.

A nap utolsó programpontja az ökumenikus istentisztelet volt. A Farkas utcai templom oltárasztalát Kató Béla református püspök, Bálint Benczédi Ferenc unitárius püspök, Fehér Attila evangélikus esperes, Janka György görögkatolikus paptanár, valamint Veres Stelian plébániai kormányzó állta körül.

A keddi nap lelki útravalóját Küsmődi Attila szamosújvári plébános, levéltáros kollégától kaptuk. A szakmai tanácskozás első tömbje a *Sematizmusok, névtárak, archontológiák* cím köré rendeződött. Kertész Botond előadásában a Magyar Evangélikus Digitális Tár (MEDiT) részét képező Evangélikus Lelkészek Magyarországon (ELEM) adatbázisról, az ELEM-projektről, annak nehézségeiről és tanulságairól beszélt. Az ELEM keretében megtalálható a magyarországi evangélikus lelkészek 1920-ig terjedő történeti adattára. Hudi József a Dunántúli Református Egyházkerület Levéltárában folyó egyháztörténeti kutatásokról számolt be, különös tekintettel a háromkötetes archontológiai–prozopográfiai munkára, amely az egyházkerületben Mohácstól Trianonig szolgált prédikátorok, lelkészek és tanítók adatait, rövid életrajzát gyűjti össze.

Szögi László, az MTA–ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoportjának projektkoordinátora bemutatta újabb kutatási eredményeiket, a kutatócsoport egyházi adatbázisait. Megismerhettük a különféle magyarországi teológiai, hittudományi főiskolák, egyetemek, papneveldek történeti változásait, a diákság rétegződését és alakulását. Ezt követően Lakatos Andor, a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár levéltárvezetője számolt be a sematizmusok, papi adattárak területén az elmúlt húsz évben végzett feldolgozó munkáról. A 2002-ben elkészült történeti sematizmus, majd az újabb online adatbázisok és digitalizált források különféle feldolgozó módszereket igényeltek. Hallhattunk a munka tapasztalatairól, nehézségeiről, eredményeiről és a tervekről is. Karlinszky Balázs a Veszprémi Érseki Levéltárban folyó e-sematizmus készítéséről számolt be.

Az *Erdélyi művészettörténeti kutatások* tömb keretében Ziegler Ágnes a brassói Fekete templomról tartott izgalmas, új kutatási eredményeket is bemutató előadást. Ezt követően Koltai András felolvasott vitaindítójával Lakatos Andor és Smohay András kerekasztal beszélgetésben taglalták a levéltári és múzeumi informatika új kihívásait. Hallhattunk szoftverekről, adatbázisokról, e-kutatásról, de egy közös MELTE e-kutatási felület tervéről is. Oláh Róbert az ún. GDPR, az új európai adatvédelmi szabályozás egyházi levéltárakat érintő vonatkozásairól beszélt.

A következő tömb fókuszpontjában a levéltári és múzeumi begyűjtő, állagmegőrző munka tapasztalatai és eredményei álltak. Elsőként Tóth Levente az Erdélyi Református Egyházkerület területén az utóbbi két évben végzett leltározó, levéltármentő munkáról számolt be, különös tekintettel a Dél-Erdélyi, Hunyad-Zarándi egyházközségekre. Bernád Rita főlevéltáros a Gyulafehérvári Főegyházmegyében közel 20 éve tartó iratmentő, levéltárszervezői munkát ismertette. Fotókkal is szemléltette a pusztulástól megmentett iratok útját a fehér levéltári dobozig, bemutatta

a 9 gyűjtőlevéltár létrejöttét, struktúráját, beszélt a készülő restaurátor műhelyről és a folyamatban lévő főegyházmegyei régikönyv-begyűjtésről. Damásdi Zoltán élménydús, képes beszámolója a Pécsi Egyházmegye plébániai levéltárainak begyűjtésénél megélt izgalmakról és tapasztalatokairól szólt. A következő két előadást a muzeológusok munkájáról hallgathattuk: Hegedűs Enikő az Gyulafehérvári Főegyházmegye, T. Horváth Iringó pedig az Erdélyi Református Egyházkerület tárgyi emlékeinek, műkincseinek értékmentő munkájáról, gyűjtemények, múzeumok kialakításáról számolt be.

A délután és az este további részében a 450 éves Unitárius Egyház került a figyelem középpontjába. Kovács Sándor egyháztörténész az 1568-as tordai országgyűlésről és az erdélyi vallásszabadságról beszélt, rávilágítva tényekre, félreértésekre és mítoszokra. Molnár Lehel levéltáros kollégánk az Unitárius Egyház történetének levéltári forrásait mutatta be, amit később ritka és egyedi iratokkal is szemléltetett, amikor a püspöki palotában lévő unitárius levéltárba kalauzolt minket. A palotában, amely egyben a János Zsigmond Unitárius Kollégiumnak is helyet ad, a házigazda, Bálint Benczédi Ferenc püspök fogadott. A Felvinczi György díszteremben személyes hangú, őszinte, lelkesítő fogadtatásban volt részünk, a püspök úr vázolta a hely és a közösség történetét, kiemelte a levéltáros munka jelentőségét és cselekvésre buzdított.

Az est vidám ünneplésbe fordult, amire méltó okot szolgáltatott a mindannyiunk által igen tisztelt Szögi László 70. születésnapja. A tanár úr az ökumenikus csapat, barátok, tanítványok, tapasztaltabb és fiatal kollégák közepette vehette át a Gyulafehérvári Érsekség köszönőlevelét korábbi önzetlen munkájáért és mindenkori támogatásáért, amelyhez egy pápai áldást közvetítő oklevél is társult.

A vándorgyűlés harmadik napja hagyományosan a szakmai kirándulásé. Az autóbuzson Sípos Gábor, Ősz Sándor Előd és Tóth Levente kollégánk virtuóz bemutatást biztosított Torda környékéről, Aranyos, Kis-Küküllő és Maros mentéről, ahol áthaladtunk. A helyszínek az ökumené jegyében szerveződtek és a kevésbé ismert értékeket kívánták megmutatni. Így láthattuk Ádamos unitárius gyülekezetének késő-középkorból örökölt templomát, ahol a helyi lelkész hozta közel hozzánk a múltat és a jelen valóságát. Küküllővár református templomát éppen felújítási munkálatok közben találtuk. Útitársunk, Fülöp Zsuzsanna művészettörténész beszélt a templom építés- és művészettörténeti érdekességeiről, a bátrabbak pedig közletről is megnézhették a toronysisak alatt évszázadok óta „megbújó” tatárfejet. A bolkácsi szász erődtemplom az erdélyi szászok gazdag múltját és az elmúlás szomorúságát ötvözte számunkra. Megtekinthettük a templom szomszédságában, ódon szász házban berendezett szász falumúzeumot is.

Következő állomásunk Balázsfalva volt, a Román Görögkatolikus Egyház központja. Meglátogattuk a nagyérseki székesegyházat, ahol a székesegyház parókusa, főesperese fogadott. A nagyérsekség kúriájának püspöke a kúria épületében köszöntött, ahol megtekinthettük az egyesült erdélyi püspökök arcképcsarnokát és egy

izgalmas egyháztörténeti kiállítást. Balázsfalváról Tövisre utaztunk, a Hunyadi János által építtetett római katolikus templomot csodálhattuk meg, az egykor ferenceseknek majd pálosoknak helyet adó, most funkcióját kereső kolostorépülettel együtt. A nap zárásaként a nagyenyedi erődtemplom szomszédságában lévő, frissen felújított Bethlen Gábor Kollégiummal ismerkedtünk meg, az intézmény igazgató-nőjének vezetésével. Ezt követően meglátogattuk az iskola értékes Dokumentációs Könyvtárát. Találkozunk 2019-ben – a tervek szerint – Szombathelyen.

Vass Csongor



(Fotók: Czente Miklós és Farkas Zsolt)